

Фаміна В.В., студ. гр. 101 БДУКМ

Навук. кір. – Друк Г.М.,

кандыдат філалагічных навук, дацэнт

СЮЖЭТНА-КАМПАЗЫЦЫЙНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ АПОВЕСЦІ Ю. КАЛЯДЫ “ІНВІСТА, АБО ГАЛОЎНАЯ ПАМЫЛКА АФАНАСІЯ”

Зборнік аповесцяў Югасі Каляды “Галоўная памылка Афанасія” стаў цікавай падзеяй літаратурнага свету ў 2005 годзе. Ігар Бабкоў назваў гэтую кнігу “самым скандальным і кантраверсійным літаратурным дэбютам дзесяцігоддзя” [6]. Як “новую літаратурную з’яву” вызначыла твор Л.Рублеўская [5, с. 5]. Мастацкая спецыфіка аповесці Ю.Каляды звязана найперш з асаблівай структурай аповеду, якая характэрна для метапрозы.

Як слушна заўважае К.Я. Барынава, “тэрмін метатэксту ўжываецца побач з такімі тэрмінамі, як “тэкст у тэксце”, “тэкст пра тэкст”, інтэртэкст, гіпертэкст і г.д.” [1, с. 4]. Аналізуючы аповесць Ю. Каляды, мы будзем кіравацца вызначэннем метатэксту як тэксту са своеасаблівай будовай, галоўным прадметам якога з’яўляецца сам працэс стварэння мастацкага твора. Для разумення і аналізу твора важна ўлічваць ролю метатэкставых адзінак у тэксце, значэнне якіх добра акрэслена Н.В. Лукіной: “Індывідуальна-аўтарскі метатэкст фарміруецца ў выніку выкарыстання аўтарам для выражэння пэўных адносінаў да выкарыстаных моўных адзінак і сэнсу такіх метатэкставых адзінак, якія, з’яўляючыся адначасова звычайнымі адзінкамі натуральнага маўлення, захоўваюць у сваёй сэнсавай структуры не толькі ўласнае значэнне, але і дадатковы сэнс, які вызначае пункт погляду аўтара” [4, с. 7]. Такім чынам, на будову метатэкста маюць уплыў не толькі агульная аўтарская ідэя, але і аўтарскія рэмаркі, рэфлексійныя канструкцыі, якія адлюстроўваюць не толькі адносіны аўтара да героя, але раскрываюць саму асобу аўтара.

Тэкст Югасі Каляды мае шматслойную структуру, яе героі існуюць у некалькіх вымярэннях. У экспазіцыі пададзены некалькімі штрыхамі вобраз цэнтральнага героя, Афанасія, да якога аўтар ставіцца не вельмі прыхільна, але які патрэбны ў творы, бо далей “дапаможа мне вырашыць некаторыя пытанні” [6, с. 7]. Югася Каляда выкарыстоўвае метатэкставыя прыёмы: яна адкрыта паведамляе нам, чытачам, што мае намер пакінуць Афанасія і перайсці да размовы пра іншых персанажаў. Аўтарка даволі шчыра паказвае свае пачуцці на працягу ўсяго твора, пра што мы можам меркаваць з яе метатэкставых рэмарак, кшталту наступнай: “Ідзі, Афанасі, жыві як знаеш, я яшчэ вярнуся па тваю душу, – а зараз мне трэба цябе пакінуць, бо мяне чакаюць іншыя персанажы, іншыя асобы, якія, дарэчы, не маюць да цябе ніякага дачынення” [2, с. 7]. Такім чынам аўтар пачынае знаёміць чытача з задумай і працэсам стварэння мастацкага тэксту.

Вартай увагі з’яўляецца наступная метатэкставая канструкцыя: “Чалавек ёсць мяса ды косці, а літаратурны герой заўжды застаецца алфавітам, раскіданым па паперы...” [6, с. 8]. Гэта выказванне дае нам падставы лічыць, што не трэба шукаць у асобе героя дакладную біяграфію аўтара. Інтэрпрэтацыя твора – задача чытача, і ён павінен удумліва ставіцца да мастацкіх падрабязнасцяў у творы, каб мець цэласнае ўяўленне аб задуме і яе мастацкай рэалізацыі.

Стварэнне гісторыі пра Афанасія не Ю.Калядой, а сяброўкамі Ірай і Жэняй пачынаецца з метатэкставай рэмаркі: “З вялікім задавальненнем прапаную апавяданне чытачам. Я спадзяюся, вам яно спадабаецца – гэтаксама, як і мне” [6, с. 42]. Гэтым сказам Югася Каляда непасрэдна нагадвае нам, што над той рэальнасцю, у якой існуюць дзяўчаты і Афанасій, усё яшчэ ёсць яна – творца. Спосаб нанесці крыўду хлопцу, з якім сябрвала Іра, – нестандартны, і ў рэальным жыцці будзе абраны далёка не кожнай дзяўчынай. Таму што гэта стварэнне апавядання пра эгаіста, самазадаволенага “нарцыса”, які ніколі нікога па-сапраўднаму ў жыцці не кахаў. Персанажы ў гэтым апавяданні выдуманыя, сюжэт, хоць і заснаваны на

рэальнай гісторыі ўзаемаадносінаў Іры і Марата, прыдуманых. Аўтар правакуе чытача на роздум аб праблеме духоўна-інтымных стасункаў, аб прычынах душэўных драм, якія асабліва балюча перажываюцца ў падлеткавым, юнацкім узросце. Разам з тым, яна паказвае асаблівасці трансфармацыі жыццёвага матэрыялу ў мастацкі, выяўляе пэўную неадпаведнасць паміж рэальна-канкрэтным жыццём і мастацкай рэальнасцю, абазначае розныя ўзроўні мастацкага свету, што наслайваюцца і ўзаемапранікаюць адзін у другі.

Апавяданне пра Афанасія развіваецца згодна з усімі этапамі сюжэтнага дзеяння. Але, калі яно нарэшце скончана, самі дзяўчаты раптам зразумелі, што галоўнага (у чым усё ж памылка Афанасія?) яны так і не сказалі. Аўтар звяртае ўвагу і на тое, што дзяўчатам нечакана не спадабалася, якімі выйшлі іхнія героі: “І Маша нейкай пачварай выйшла...”, “І Афанасія шкада” [6, с. 100]. Ю.Каляда паказвае, што ў працэсе стварэння тэксту роздумы і фантазія могуць змяніць аўтарскую задуму, у выніку чаго фінал будзе зусім нечаканым. У фінале аповесці шчаслівы Марат трымае ў руках вялізную шылду “КАНЕЦ”. “Але не, гэта яшчэ не канец! Вось з туману з’яўляецца Іра; яна трапным аперкотам пасылае Марата ў наждаўн – а не трэба было смяцца ды піць малако, калі табе прызнаюцца ў каханні! Шчыра кажучы, дзеля гэтага аперкота і задумвайся ўвесь гэты твор, але вось знікае і Іра” [2, с. 102]. Югася Каляда пакідае чытачу магчымасць блукаць у мастацкіх вымярэннях твора, шукаць у сітуацыях і героях нешта блізкае сабе, самастойна думаць, аналізаваць і рабіць высновы.

Н.В. Лукіна акрэслівае неабходнасць і ролю метатэкста наступным чынам: “Можна назваць наступную прычыну выкарыстання метатэкста з пункту погляду наяўнасці ў яго сэнсавай структуры прагматычных устаноў: талерантнае ўзаемадзеянне; моўная каардынацыя аўтара і чытача. Кожны твор напісаны аўтарам з мэтай усталяваць сувязь паміж адрасатам і адрасантам” [4, с. 13]. З гэтым нельга не пагадзіцца, бо менавіта дзякуючы такім аўтарскім рэмаркам мы адразу выяўляем адносіны аўтара да героя:

адносіны творцы – і проста матэрыялу, неабходнага для напісання. Метатэкст тут служыць працэсу ўсталявання адносінаў паміж намі, чытачамі, аўтаркай і дзяўчатамі, героямі рамачнага тэксту аповесці. Асноўныя ролі метатэкставых канструкцый можна адлюстраваць у наступнай табліцы:

ТЭКСТ	МЕТАТЭКСТ
Вынік моўнаразумовай дзейнасці, якая яднае адзінкі ўсіх узроўняў мовы агульнасцю ідэі.	Вынік аўтарскай рэфлексіі з нагоды сваіх моўных паводзінаў.
Найвышэйшая адзінка сінтаксічнага ўзроўню мовы.	Сукупнасць адзінак метатэкста, прадстаўленых вербальна і паралінгвістычна.
Сукупнасць базавага і метатэкставага кампанентаў.	Асаблівы кампанент тэкста, які выкарыстоўваецца аўтарам для каментарна сваіх моўных паводзінаў.
Валодае наступнымі асноўнымі прыкметамі: інфарматыўнасць, завершанасць, звязанасць (сэнсавая і граматычная), цэласнасць.	Валодае наступнымі асноўнымі прыкметамі: звязанасць з “матчыным” тэкстам, камунікацыйнасць, ацэначнасць, неаднароднасць зместу.

М.Ю. Лотманам было заўважана, што “Ніводная культура не можа функцыянаваць без метатэкстаў і тэкстаў на штучных мовах. Паколькі менавіта гэты бок тэксту найбольш лёгка мадэлюецца з дапамогай сродкаў, якія мы маем, гэты аспект тэксту найбольш бачны. Ён зрабіўся аб’ектам вывучэння, часам атаясамліваючыся з самім тэкстам, закрываючы іншыя аспекты” [3, с. 148]. Іншымі словамі, метатэкставая будова твора – гэта своеасаблівы культурны код, які павінен выявіць адукаваны чытач. Пры чытанні такіх тэкстаў заўважаецца больш уласна “я” аўтара, якога чытач бачыць не толькі праз герояў, створаных яго фантазіяй, але і творцу ў момант стварэння тэксту, бо толькі праз метатэкст аўтар можа глыбей перадаць уласныя пачуцці ад стварэння чагосьці. Важным з’яўляецца факт, што і

маладыя беларускія літаратары працягваюць стварэнне “тэкстаў пра твор”, якія могуць стаць прадметам асэнсавання і разумення нацыянальнай літаратуры.

1. Барынава, К. Я. Мэтатэкст у постмадэрнісцкім літаратурным наратыве / К.Я. Барынава. – Твер, 2008. – 23 с.
2. Каляда, Ю. Галоўная памылка Афанасія / Ю. Каляда. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2005. – 204 с.
3. Лотман, Ю.М. Семіётыка культуры / Ю.М. Лотман. – Талін : Алесандра, 1992. – 472 с.
4. Лукіна, Н. В. Сэнсавая структура мэтатэкста / Н.У. Лукіна. – Валгаград, 2012. – 25 с.
5. Рублеўская, Л. Югася і Трактар. Антыбамонднае інтэрв’ю / Л. Рублеўская // Советская Белоруссия. Беларусь сегодня. – 2007. – 7 сакавіка. – С. 5.
6. Югася Каляда // Вікіпедыя [Электронны рэсурс]. – 2014. Рэжым доступу : http://be-x-old.wikipedia.org/wiki/%D0%AE%D0%B3%D0%B0%D1%81%D1%8F_%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D0%B0. – Дата доступу : 08.03.2014